

ΑΧΙΚΑΡ

ΥΠΟ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Π. ΧΑΣΤΟΥΠΗ

Καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν

Κείμενον. Ἀραμαϊστί: E. S a c h a u, *Aramäische Papyrus und Ostraka aus einer jüdischen Militärkolonie zu Elephantine*, Leipzig 1911, Tafeln 40-50 (μετάφρασις ἐν σ. 147-182). — A. U n g n a d, *Aramäische Papyrus aus Elephantine*, Leipzig 1911, Tafeln 50-63. — A. E. C o w l e y, *Aramaic Papyri of the Fifth Century B. C.*, Oxford 1923, σ. 204-248. — Συριστί, ἀραβιστί, ἀρμενιστί κλπ.: F. C. C o n y b e a r e / J. R. H a r r i s / A g n e s S. L e w i s, *The Story of Ahikar from the Syriac, Arabic, Armenian, Ethiopic, Greek and Slavonic Versions*, Cambridge 1898.

Μεταφράσεις μεθ' ὑπομνηματισμοῦ. F. C. C o n y b e a r e / J. R. H a r r i s / A. S. L e w i s, *The Story of Ahikar*, Charles II 1913², σ. 715-784. — H. G r e s s m a n n, AOT, 1926, σ. 454-462. — A. Y e l l i n, *Sefer Ahikar he-Hakham*, 1938². — H. L. G i n s b e r g, ANET, 1950, σ. 427-430, ANE, 1958, σ. 245-249. — W. T h o m a s, DOTT, 1958, σ. 270-275.

Ἄλλα βοηθήματα. R. S m e n d, *Alter und Herkunft des Achikar-Romans und sein Verhältnis zu Aesop* (BZAW 13), Giessen 1908. — F. N a u, *Histoire et Sagesse d' Ahikar l' Assyrien*, Paris 1909. — E. d. M e y e r, *Der Papyrusfund von Elephantine*, 1912, σ. 102-128. — J. N. E p s t e i n, ZAW (1912), σ. 132-135, (1913), σ. 224-233, 310-312. — D. C. S i m p s o n, *The Book of Tobit, Charles I* 1913, σ. 189-192: *The story of wisdom of Ahikar*. — H. B a n e t h, *Zu den Achikarpapyri*, OLZ (1914), σ. 248-251, 295-299, 348-354. — T h. N ö l d e k e, *Untersuchungen zum Achiqar-Roman*, Berlin 1914. — F. S t u m m e r, *Der kritische Wert der altaramäischen Achikartexte aus Elephantine* (Atl. Abh. V, 5), Münster i. W. 1914. — J. N. E p s t e i n, OLZ (1916), σ. 204. — B. M e i s s n e r, *Das Märchen vom weisen Achiqar* (AO 16, 2), Leipzig 1917. — I. A b r a h a m, *The Story of Ahikar, By-Paths in Hebraic Bookland*, 1920. — W. v o n S o d e n, ZA 43 (1936), σ. 9-13. — H. Z e i t z, *Der Äsoproman und seine Geschichte*, Aegyptus 16 (1936),

σ. 225-256. — A. Miller, HSAT IV, 3 (1940), σ. 10-13, 21. — A. H. Krappe, JAOS 61 (1941), σ. 280-284. — Franz Altheim / Ruth Stiehl, Die aramäische Sprache unter den Achaimeniden, Lief. II (1960), σ. 182-195: Ahikar und Tobit. — Τῶν αὐτῶν, New Fragments of Greek Philosophers, East and West, N. S. 12 (1961), σ. 3-18 (βλ. ἰδίᾳ σ. 10-12). — P. Grelot, Les proverbes araméens d' Ahikar, RB 68 (1961), σ. 178-194. — E. Jenni, λ. Achikar ἐν BHH, I 1962, σ. 20. — S. Sandmel, ἐν IDB, τ. 1, 1962, σ. 68-69. — F. Vattioni, Ancora il vento del nord di Prov 25, 23 [e Ahikar syr.], Bibl 46 (1965), σ. 213-216. — L. Rost, Bemerkungen zu Ahikar, MIOF 15 (1969), σ. 308-311. — Τοῦ αὐτοῦ, Einleitung in die atl. Apokr. und Pseudep., 1971 (1979), σ. 143-146. — Joshua Gutmann / M. E. Stone, λ. Ahikar ἐν EJ, τ. 2, 1972, σ. 460-462.

α'. Ὄνομασία

Ἀχικάρ (ἀραμ. Ἀχικάρ = ἄσσυρ. Ἀχι-ρακάρ = ὁ ἀδελφὸς εἶναι πολύτιμος, ἑλλην. Ἀγιάχαρος, ἐν Τωβ. 11,19 κατὰ τὸν Σιν. κώδικα Ἀχικάρ, Βουλγ. καὶ Λούθ. Achior) καλεῖται τὸ πρωταγωνιστοῦν πρόσωπον διηγήσεως, ἀνηκούσης εἰς τὴν ἀρχαίαν σοφιολογικὴν γραμματεῖαν καὶ πλαισιούσης συλλογὴν γνωμικῶν. Τὸ βιβλίον τοῦ Ἀχικάρ σφίζεται ἐν μεταφράσεσιν, ὧν ἡ συριακὴ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς λοιπὰς ὑπερέχει κατὰ τὸ ὅτι ἐμφανίζει πληρότητα κειμένου. Ὁ δ' ἐν τῇ συριακῇ μεταφράσει τίτλος τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι Ἱστορία τοῦ σοφοῦ Ἀχικάρ.

β'. Περιεχόμενον

Κατὰ τὴν συριακὴν μετάφρασιν τὸ βιβλίον τοῦ Ἀχικάρ σύγκειται ἐξ 8 κεφαλαίων καὶ δύναται γενετικῶς νὰ διαιρεθῇ εἰς τὰ κάτωθι τέσσαρα μέρη, ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὰς ἐν αὐτῷ σαφῶς διακρινομένας καὶ μὴ κατ' ἀνάγκην ἐκ τῶν αὐτῶν χρόνων καταγομένας ἐνότητας.

α) Ἡ διήγησις καθ' ἑαυτὴν (1,1-15+3,1-5,13).

β) Παροιμιακὴ διδασκαλία τοῦ Ἀχικάρ (2,1-75).

γ) Ἡ εἰς Αἴγυπτον μετάβασις τοῦ Ἀχικάρ (6,1-7,26).

δ) Παραβολαὶ τοῦ Ἀχικάρ (8,1-41).

Λεπτομερέστερον ἢ ἐν τῇ εἰρημένῃ μεταφράσει ἐκτιθεμένη ἱστορία τοῦ Ἀχικάρ ἔχει ὡς ἀκολούθως. Ὁ Ἀχικάρ, σοφὸς ἀνώτατος ἀξιωματοῦχος (βεζίρης ἢ, ὡς θὰ ἐλεγέ τις σήμερον, πρωθυπουργὸς) τοῦ ἄσσυρίου βασιλέως Σανχερίβ, ἦτο, κατὰ πρόρρησιν δοθεῖσαν εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν, ἀτεκνός, παρότι εἶχε νυμφευθῆ ἐξήκοντα γυναῖκας. Προσευχόμενος ὁμως λαμβάνει τὴν ἐντολὴν νὰ υἱοθετήσῃ τὸν Ναδάν, υἱὸν ἀδελφῆς του. Ἀνα-

τρέφει αὐτὸν ὡς διάδοχόν του καὶ συνιστᾷ αὐτὸν εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις ἀναδεικνύει αὐτὸν διάδοχον τοῦ Ἀχικάρ. Οὗτος παρέχει εἰς τὸν θετὸν του υἱὸν Ναδάν (ἢ Ναδὶν) σοφὴν διδασκαλίαν, χρήσιμον εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ.

Ὁ Ναδάν ὅμως σκευωρεῖ κατὰ τοῦ θετοῦ πατρὸς του καὶ διὰ πλαστοῦν ἐπιστολῶν συκοφαντεῖ αὐτὸν εἰς τὸν βασιλέα, ἐπιτυχάνων οὕτω τὴν ὑπὸ τούτου εἰς θάνατον καταδίκην αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ διὰ τὴν θανάτωσιν ὑπεύθυνος ἀξιωματοῦχος ἐχρεώσται τὴν ζωὴν του εἰς σοφὴν συμβουλήν τοῦ Ἀχικάρ, ὅστις εἶχε σώσει αὐτὸν ἐξ ἐξάψεως θυμοῦ τοῦ πατρὸς τοῦ βασιλέως. Τοῦτο ἐνθυμηθεὶς εὐσπλαγχνίζεται καὶ σφῆζει τὸν Ἀχικάρ, ἀποκρύπτων αὐτὸν καὶ θανατῶν ἀντ' αὐτοῦ δοῦλόν τινα. Ὁ Ναδάν ὅμως γίνεται κύριος τῆς περιουσίας τοῦ Ἀχικάρ.

Ἡ περὶ ὑποτιθεμένης θανατώσεως τοῦ Ἀχικάρ εἰδήσις διαδίδεται μέχρις Αἰγύπτου καὶ ὁ φαραὼ γράφει ἐπιστολήν πρὸς τὸν Σανχερίβ, παρακαλῶν τοῦτον ὅπως ἀποστείλῃ πρὸς αὐτὸν ἀρχιτέκτονα, δυνάμενον νὰ οἰκοδομήσῃ πύργον μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ νὰ ἀποκριθῇ πρὸς ὅσα ἐρωτηθῇ. Μὴ ὑπάρχοντος ἱκανοῦ νὰ πράξῃ ταῦτα, ὁ Σανχερίβ ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀχικάρ εἶχεν ἄριστον σύμβουλον καὶ ὀδύρεται. Ἀλλ' ὁ διὰ τὴν θανάτωσιν ὑπεύθυνος ἀξιωματοῦχος ὁμολογεῖ ὅτι δὲν ἔχει ἐκτελέσει τὴν ἐντολήν καὶ ὅτι ὁ Ἀχικάρ ζῆ. Προσαχθεὶς οὗτος δηλοῖ ὅτι εἶναι ἔτοιμος νὰ μεταβῇ εἰς Αἴγυπτον. Μεταβάς δ' εἰς Αἴγυπτον θαυμάζεται ὑπὸ τοῦ φαραὼ διὰ τὴν λῆψιν σοφῶν μέτρων καὶ τὴν παροχὴν σοφῶν ἀποκρίσεων. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν χώραν του ἐγκλείει τὸν Ναδάν εἰς θολωτὴν κρύπτῃν ὑπὸ τὴν εἴσοδον τῆς οἰκίας του, θέλγει αὐτὸν διὰ παραβολῶν καὶ ἀφήνει αὐτὸν νὰ ἐξασθενήσῃ καὶ νὰ ἀποθάνῃ.

Αἱ λοιπὰ καὶ μεταφράσεις ἐμφανίζουσι πολλὰς διαφορὰς, ἐξ ὧν ἐνταῦθα παρατηροῦνται αἱ σπουδαιότεραι. Κατὰ τὴν παλαιωτάτην τῶν σωζομένων μεταφράσεων, τ. ε. τὴν ἀραμαϊκὴν, ἥς διεσώθη μόνον ἡ κατὰ πολὺ ἐφθαρμένη ἀρχή, ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος διήγησις ἔχει ὡς ἀκολούθως. Ὁ Ἀχικάρ υἱοθετεῖ τὸν Ναδὶν καὶ συνιστᾷ αὐτὸν εἰς τὸν ἀσσύριον βασιλέα Ἀσαρχαδδὼν ὡς διάδοχόν του εἰς τὸ πρωθυπουργικὸν ἀξίωμα. Ἐπειτα συκοφαντεῖται ὑπὸ τοῦ θετοῦ του υἱοῦ καὶ καταδικάζεται ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰς θάνατον, ἀλλ' ὁ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς θανατώσεως ὑπεύθυνος ἀξιωματοῦχος, δεχθεὶς παράκλησιν τοῦ Ἀχικάρ ὑπὲρ διασώσεως τῆς ζωῆς αὐτοῦ, θανατοῖ ἀντ' αὐτοῦ εὐνοῦχόν τινα καὶ ἀναφέρει πρὸς τὸν βασιλέα τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς του. Αἱ σοφολογικαὶ ῥήσεις δὲν ἔχουσι τὴν περιεκτικότητά ἀποφθεγματικοῦ ὕφους οὐδ' ἐμφαίνουσι ὀξεῖαν διάκρισιν μεταξὺ παροιμιῶν καὶ παραβολῶν. Παρατηρητέον ὡσαύτως ὅτι οὐδεμία τῶν διασωθεισῶν ῥήσεων ἐμφανίζεται ἐν ταῖς ἄλλαις μεταφράσεσι τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀχικάρ.

Αἱ μεταγενέστεραι ὅμως μορφαὶ τοῦ κειμένου, αἵτινες εἶναι ἡμῖν γνωσταὶ ἐκ τῶν ἀντιστοίχων μεταφράσεων (συριακῆς, ἀραβικῆς καὶ ἀρμενι-

κῆς), συμφωνοῦν ἐν τῷ ὅτι ὁ Ναδὶν εἶναι υἱὸς ἀδελφῆς τοῦ ἀτέκνου Ἀχικάρ (ἀνεψιὸς υἰοθετηθεὶς καὶ ὡς εἰς τὸ ἀξίωμα διάδοχος ἀνατραφεὶς) καὶ περιέχουν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰς αὐτὰς ῥήσεις, καίτοι αὐταὶ ἐν μὲν τῇ ἀρμενικῇ εἶναι λίαν σύντομοι, ἐν δὲ τῇ συριακῇ καὶ τῇ ἀραβικῇ δὲν ἔχουν τὴν αὐτὴν σειρὰν. Περαιτέρω ἢ διὰ τὸν Ναδὶν πρὸ τῆς εἰς τὸ ἀξίωμα ἀνόδου του διδασκαλία ἐν μὲν τῇ συριακῇ ἔχει μονόστιχον καὶ ἐνίοτε δίστιχον παροιμιακὸν ὕφος, ἐν δὲ τῇ ἀραβικῇ καὶ τῇ ἀρμενικῇ διατυποῦται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον ἐλευθέρως. Ἡ ἀραβικὴ καὶ ἡ ἀρμενικὴ μορφή κειμένου χαρακτηρίζονται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἄτεκνος Ἀχικάρ κατ' ἀρχὰς μὲν στρέφεται πρὸς τοὺς θεοὺς, οὗς ἡ ἀρμενικὴ ὀνομάζει Βελοῖμ (= Βα'αλ-θέρμ), Σίμιλ (= Σέμεξ) καὶ Σαμὶν (= Σαμέμ), ἔπειτα δὲ ἐπικαλεῖται τὸν ὕψιστον Θεόν. Πιθανῶς τὸ περὶ τῆς εἰς Αἴγυπτον μεταβάσεως μέρος τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀχικάρ, ὅπερ μετηνέχθη εἰς τὸν Αἴσωπον καὶ περιελήφθη ἐν ἑλληνικῇ βιογραφίᾳ τούτου, ὑπῆρξεν αὐτοτελές.

γ'. Γένεσις

Ἡ διήγησις καὶ τὰ γνωμικὰ προέρχονται ἐκ μεσοποταμιτικοῦ περιβάλλοντος. Ὅτι διεσώθη ἐν τοῖς ἀραμαϊκοῖς ἀποσπάσμασι πρέπει νὰ εἶχε διατυπωθῆ ἐν ἀκκαδικῇ γλώσσῃ κατὰ τὴν ἀσσυριακὴν περίοδον, καθόσον ὀνομάζει τὸν Σανχεριβ καὶ τὸν Ἀσαρχαδδῶν καὶ δὲν περιέχει ἐναντιούμενον τι εἰς τοὺς χρόνους αὐτούς. Ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἀφηγήσεως κινοῦνται καὶ αἱ ῥήσεις, αἵτινες διὰ τῆς συχνῆς μνείας τοῦ Σαμάξ ἢ τῶν θεῶν ἐμφαίνουσι προέλευσιν προγενεστέραν τῆς περσικῆς περιόδου. Ὑπὲρ τῆς ἀρχαιότητος τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀχικάρ συνηγοροῦν κατὰ τὰ ἐν Charles II, σ. 715-716, τὰ ἀκόλουθα· α) ὁ ἔλλην γνωμικὸς φιλόσοφος Δημόκριτος (460-371 π.Χ.) φέρεται ὑπὸ Κλήμεντος τοῦ ἀλεξανδρέως ὡς ἐνσωματώσας εἰς τὰ ἠθικά του ἔργα ἰδιοποιηθὲν ὑπ' αὐτοῦ ὕλικὸν ἐκ τῆς στήλης τοῦ Ἀχικάρ· β) ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀχικάρ ἐβασίσθη ἡ διήγησις περὶ τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Λυκῆρου, βασιλέως τῆς Βαβυλῶνος, περιπετειῶν τοῦ ἑλληνος Αἰσώπου· γ) τὸ βιβλίον τοῦ Τωβίτ προϋποθέτει ὡς γνωστὴν τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀχικάρ· δ) ὁ Θεόφραστος φέρεται ὡς συντάξας βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον Ἀκίχαροσ²· ε) ὁ Στράβων³ συγκαταλέγει εἰς πρόσωπα ἔχοντα μαντικὰ χαρίσματα τὸν παρὰ τοῖς βοσπορηνοῖς (ἀναμφιβόλως ἐσφαλμένη γραφὴ ἀντὶ τοῖς ἀσσυριοῖς ἢ τοῖς Βορσιππηνοῖς) νομοθέτην Ἀχαικάρων· στ) τὰ ὀνόματα τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἀχικάρ σπου-

1. Σ τ ρ ω μ. Α', XV, 39-42· «Δημόκριτος γὰρ τοὺς βαβυλωνίους λόγους ἠθικοὺς (ἰδίους) πεποιῆται· λέγεται γὰρ τὴν Ἀχικάρου στήλην ἐρμηνευθεῖσαν τοῖς ἰδίοις συντάξει συγγράμμασι κατὰ ἐπισημῆνασθαι (ὡς) παρ' αὐτοῦ, «τάδε λέγει Δημόκριτος» γράφων.

2. Δ ι ο γ. Λ α ε ρ τ., Βλοὶ καὶ γνῶμαι τῶν ἐν φιλοσόφοις εὐδοκιμησάντων V, β', 54.

3. Γ ε ω γ ρ. 16, 2, 39-40,

δαιοτέρων προσώπων ἔχουν ἄσσυριακὴν τὴν μορφήν· ζ) ἔν τινι μωσαϊκῷ, εὐρεθέντι ἐν Τρίρ, ὁ Ἀχικάρ ἐμφανίζεται συμπεριλαμβανόμενος εἰς τοὺς σοφοὺς τοῦ κόσμου· καὶ η) ἡ ἱστορία τοῦ Ἀχικάρ εὐρέθη ἐν τινι τεθρυμματισμένῳ παπύρῳ τῆς Ἐλεφαντίνης, καταγομένῳ ἐκ τῆς 5ης ἐκ/δος π.Χ.

Ἡ μέχρις ἡμῶν σφζομένη ἀρχαιότερα μορφή κειμένου εἶναι ἀπὸ τοῦ 1906/7 γνωστὴ ἐκ τῶν ἀραμαϊκῶν παπύρων τῆς Ἐλεφαντίνης καὶ δὲν δύναται νὰ εἶναι προγενεστέρα τοῦ 500 π.Χ., διότι περιέχει δανείους παλαιοπερσικὰς λέξεις. Εἰς τὴν περσικὴν λοιπὸν περίοδον καὶ δὴ εἰς τὰ μέσα περίπου τῆς 5ης ἐκ/δος π.Χ. πρέπει μετὰ τοῦ Cowley, τοῦ Rost κ.ἄ. νὰ ἀναγάγωμεν τὴν ὑπὸ μὴ Ἰουδαίου γενομένην ἀραμαϊκὴν μετάφρασιν ταύτην.

Ἰουδαϊκὴ τις μετάφρασις, ὑποδηλουμένη ἐν Τωβίτ 1, 21-22, 2, 10, 11, 19, 14, 10 δὲν ἔχει διασωθῆ¹. Ἐνεφάνιζε τὸν Ἀχικάρ ὡς ἀνεψιόν², εὐεργέτην³ καὶ κοινωνόν⁴ τοῦ Τωβίτ καὶ παρουσίαζε τὴν ἱστορίαν οὕτως, ὥστε ὁ Ναδὶν (ἐν Τωβ. 10, 14 κατὰ τὸν κῶδ. B: Ἀδάμ, προελθὸν ἐκ Ναδάμ=Ναδάβ, κατὰ τὸν A: Ἀμάν, κατὰ τὸν S: Ναδάβ) νὰ μετάγῃ τὸν ἀνατροφέα του ἐκ τοῦ φωτός εἰς τὸ σκότος, ἀλλ' ὁ Θεὸς νὰ σώζῃ τὸν Ἀχικάρ καὶ νὰ τιμωρῇ τὸν Ναδὶν ῥίπτων τοῦτον εἰς τὸ σκότος⁵. Ἡ οὕτω πως ἐξιουδαῖσθεῖσα διήγησις οὐδαμῶς ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων διαμορφώσεων τοῦ κειμένου ὡς αὗται ἐμφανίζονται ἐν τῇ συριακῇ, τῇ ἀραβικῇ καὶ τῇ ἀρμενικῇ μεταφράσει. Οὕτω, ἐνῶ αἱ μεταφράσεις αὗται χαρακτηρίζονται διὰ τῆς κατονομασίας ἀραμαιοφοινικικῶν θεῶν καὶ τελετουργιῶν, ὁ ἐξιουδαϊσμός τῆς διηγήσεως πιθανῶς περιωρίζετο μόνον εἰς ἀνάδειξιν τοῦ μονοθεϊσμοῦ. Τὸ τελευταῖον στάδιον διαμορφώσεως κειμένου μαρτυρεῖται ἐκ χριστιανικῶν σκέψεων, διακρινομένων ἐν ταῖς ἐν τῷ τέλει τῆς συριακῆς μεταφράσεως ῥήσεσι, διὸ καὶ ἡ συριακὴ

1. Τὴν πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀχικάρ ὁμοιότητα τοῦ βιβλίου τοῦ Τωβίτ παρετήρησε πρῶτος ὁ G. Hoffmann (Auszüge aus syrischen Akten persischer Märtyrer, AKM 7, 3, Lp. 1880, σ. 182 ἐξ. Βλ. J. Gœttsberger, Einleitung in das AT, 1928, σ. 181, ὑποσημ. 2. Ἡ συγγένεια ὁμως τοῦ βιβλίου τοῦ Τωβίτ πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀχικάρ ἐγνώσθη κυρίως μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἀραμαϊκῶν παπύρων τῆς Ἐλεφαντίνης.

2. Τωβ. 1, 21-22 (BA): «... καὶ ἔταξεν Ἀγιάχαρον τὸν Ἀναήλ υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ μου ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἐκλογιστίαν τῆς βασιλείας αὐτοῦ καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν διοίκησιν. Καὶ ἠξίωσεν Ἀγιάχαρος περὶ ἐμοῦ, καὶ ἦλθον εἰς Νινευῆ. Ἀγιάχαρος δὲ ἦν ὁ οἰνοχόος καὶ ἐπὶ τοῦ δακτυλλίου καὶ διοικητῆς καὶ ἐκλογιστῆς, καὶ κατέστησεν αὐτὸν ὁ Σαγεροδὸς ἐκ δευτέρας· ἦν δὲ ἐξ ἀδελφός μου».

3. Τωβ. 2, 10 (BA): «... Ἀγιάχαρος δὲ ἔτρεφέ με, ἕως οὗ ἐπορεύθη εἰς τὴν Ἐλυμαΐδα».

4. Τωβ. 11, 19 (BA): «Καὶ παρεγένετο Ἀγιάχαρος καὶ Νασβάς ὁ ἐξ ἀδελφός αὐτοῦ, καὶ ἦχθη ὁ γάμος Τωβία μετ' εὐφροσύνης ἐπτά ἡμέρας».

5. Τωβ. 14, 10 (BA): «Τέννον, ἰδὲ τί ἐποίησεν Ἀμάν Ἀγιαχάρῳ τῷ θρῆψαντι αὐτόν, ὡς ἐκ τοῦ φωτός ἤγαγεν αὐτόν εἰς τὸ σκότος, καὶ ὅσα ἀνταπέδωκεν αὐτῷ· καὶ Ἀγιάχαρος μὲν ἐσώθη, ἐκείνῳ δὲ τὸ ἀνταπόδομα ἀπεδόθη, καὶ αὐτὸς κατέβη εἰς τὸ σκότος».

μορφή κειμένου θεωρεῖται ὡς ἔχουσα τὴν καταγωγὴν μεταχριστιανικὴν καὶ δὴ, ὡς εἶναι πιθανόν, ἐκ τῆς 2ας ἐκ/δος μ.Χ.

δ'. Φιλολογικὸς χαρακτήρ

Ἐκ τῆς παλαιότερας ἰδίᾳ μορφῆς τοῦ κειμένου, ὡς ἐμφανίζεται αὕτη ἐν τῇ ἀραμαϊκῇ μεταφράσει, γίνεται φανερόν ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ Ἀχικάρ ἀνήκει εἰς τὸ κοσμικὸν φιλολογικὸν εἶδος τῆς σοφιολογικῆς γραμματείας. Ἐν ταῖς μεταγενεστέραις μορφαῖς κειμένου ὁ ἄτεκνος Ἀχικάρ προσεύχεται εἰς τὸν Θεόν (οὕτω ἐν τῇ συριακῇ) ἢ εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ἐν τέλει εἰς τὸν ὕψιστον Θεόν (οὕτω ἐν τῇ ἀραβικῇ καὶ τῇ ἀρμενικῇ). Ἀλλ' αἱ σοφιολογικαὶ ῥήσεις δὲν ἔχουν σχέσιν πρὸς Θεὸν ἢ τὸν Θεόν. Αἱ τοιαῦται ῥήσεις δύνανται νὰ παραβληθοῦν πρὸς αἰγυπτιακὰς συλλογὰς ῥήσεων, δι' ὧν, ὡσπερ καὶ ἐν προκειμένῳ, ἀνώτατός τις ἀξιωματοῦχος παρέχει εἰς τὸν υἱὸν του, προοριζόμενον εἰς διάδοχόν του ἐν τῷ ἀξιώματι, σοφὴν διδασκαλίαν. Ἡ ἱστορία ὅμως τοῦ Ἀχικάρ ἔχει καὶ ἰδιοτυπίαν, ὀφειλομένην εἰς τὴν μυθιστορηματικὴν τῆς ἐπέδνυσιν. Εἶναι λαϊκὴ ἠθικὴ διήγησις καὶ ἔχει ὡς θέμα τὴν ἀχαριστίαν. Οὕσα δὲ ἀξιόλογον παράδειγμα τῆς ἐν σημιτικῷ χώρῳ κοσμικῆς γραμματείας, διεδόθη εὐρέως καὶ ἔσχε τοσαύτην δημοτικότητα, ὥστε ἐνωρὶς μὲν ἐκυκλοφορήθη ἀραμαϊστὶ ἐν τῇ ἀραμαιοφώνῳ ἰουδαϊκῇ κοινότητι τῆς Ἐλεφαντίνης, ἔπειτα δὲ ἐνεφανίσθη ἐν ἄλλαις γλώσσαις ὑπὸ διαφόρους μορφὰς κειμένου, μετηνέχθη εἰς Ἀῤ-σωπον καὶ προσετέθη εἰς Χιλίας καὶ μίαν νύκτας. Ἐν συναφεῖᾳ πρὸς ταῦτα εἰρήσθω ὅτι μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἀραμαϊκῶν παπύρων τῆς Ἐλεφαντίνης, δι' ἧς κατεδείχθη ἡ ἀρχαιότης τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀχικάρ, δύνανται νὰ λαμβάνωνται σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν διαπιστούμεναι πρὸς ταύτην σχέσεις παλαιῶν ἐλληνικῶν καὶ ἰουδαϊκῶν συγγραφῶν· βλ. Charles II, σ. 716 καὶ ἐξῆς.

ε'. Κείμενον

Τὸ βιβλίον τοῦ Ἀχικάρ σφίζεται ἐν ἀποσπάσμασιν ἀραμαϊκῆς, συριακῆς, ἀραβικῆς, αἰθιοπικῆς, ἀρμενικῆς, ἐλληνικῆς καὶ σλαυονικῆς μεταφράσεως. Παλαιότερα πάσης ἄλλης μαρτυρία κειμένου εἶναι τὸ νῦν ἐν Βερολίνῳ εὐρισκόμενον τμήμα ἀραμαϊκοῦ παπύρου, εὐρεθέντος ὑπὸ τοῦ O. R u b e n s o h n ἐν ταῖς κατὰ τὰ ἔτη 1906-1908 ἀνασκαφαῖς τῆς Ἐλεφαντίνης καὶ δημοσιευθέντος ὑπὸ τοῦ E. S a c h a u ἐν ἔτει 1911, καταγομένου δ', ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἐκ τῶν μέσων τῆς 5ης ἐκ/δος π.Χ. Πλήρες κείμενον προσφέρει ἡ συριακὴ μετάφρασις, ἣτις περιέχεται ἐν μερικῶς ἐφθαρμένοις χειρογράφοις, εὐρισκομένοις ἐν Βερολίνῳ, Καῖμπριτζ, Λονδίνῳ, Οὐρμιά καὶ Μοσούλῃ. Χειρόγραφα ἀραβικῆς μεταφράσεως εὐρίσκονται ἐν Βερολίνῳ, Καῖμπριτζ, Γκότα, Κοπεγχάγη, Παρισίοις, Λονδίνῳ καὶ Ρώμῃ. Ἀπόσπασμα 15 ῥήσεων κατ' αἰθιοπικὴν μετάφρασιν ἐκ τῆς ἀραβικῆς μεταφράσεως ἐδημοσιεύθη ὑπὸ

τοῦ C. H. Cornill, συμπεριληφθὲν εἰς τὸ ἔργον τοῦ *Book of the Wise Philosophers*: βλ. Charles II, σ. 777. Πολυάριθμα χειρόγραφα ἀρμενικῆς μεταφράσεως, καταγομένης ἐκ τῶν μέσων τῆς 5ης ἐκ/δος μ.Χ. εὐρίσκονται ἐν Ἑδσμιατσί, Ὁξφόρδῃ, Παρισίοις καὶ Βενετία. Ἐκ τῆς ἐλληνικῆς μεταφράσεως εἶναι ἄχρι τοῦ νῦν γνωστὸν τὸ εἰς τὴν εἰς Αἴγυπτον μετάβασιν ἀφορῶν μέρος. Τοῦτο περιέχεται ἐν τῷ Βίῳ τοῦ Αἰσώπου, ἔχοντι ὡς ὑπόδειγμα τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀχικάρ καὶ ἀποδιδόμενῳ εἰς τὸν Μάξιμον Πλανούδην (β' ἡμισυ τῆς 13ης ἐκ/δος)¹. Ἡ σλαυονικὴ μετάφρασις² ἔχει ὡς βάσιν τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἐλληνικὴν μετάφρασιν.

1. Ὁ εἰς τὸν Μάξιμον Πλανούδην ἀποδιδόμενος Βίος τοῦ Αἰσώπου φέρεται ὑπὸ δύο μορφάς, ὧν ἡ μὲν βραχυτέρα περιελήφθη ὑπὸ τοῦ A. Eberhard ἐν ταῖς *Fabulae romanenses graece conscriptae I* (Lipsiae: Teubner, 1872), σ. 226-305 (βλ. ἰδίᾳ σ. 285-297: τὸ εἰς τὸν Ἀχικάρ ἀντιστοιχοῦν μέρος, ἀναδημοσιευθὲν ἐν Charles II, σ. 780-784, ἡ δὲ ἐκτενεστέρα ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ A. Westermann ὑπὸ τὸν τίτλον *Vita Aesopi* (1845).

2. Μετεφράσθη εἰς τὴν γερμανικὴν ὑπὸ Jagić (*Byzantinische Zeitschrift*, 1 [1892], σ. 107-126) καὶ ἐντεῦθεν μετεφράσθη εἰς τὴν ἀγγλικὴν (Conybeare / Harris / Lewis, *The Story of Ahikar*, Cambridge 1898).